

ערכים

האנציקלופדיה המקוונת הפופולרית נוצרה כמיזם שיתופי חופשי משוחרר מאינטרסים מסחריים, אבל מאפשרת פרסום של ערכים שנכתבו תמורת תשלום. מה זה אומר על מהימנות המידע המוצג בה?

מאת נתן ליפסון

הרגישה, היה משהו חסר. משהו שיתאר אותה ושייחשב אובייקטיבי, אמין ובעל מוניטין. משהו שיהיה הדבר הראשון שיקראו עליה אם יחפשו את שמה בגוגל ויתקבל כאמת המ־דויקת והמלאה: ערך על שמה בוויקיפדיה. היא יכולה היתה לכתוב אותו בעצמה או לבקש מאדם קרוב שמבין ביצירת תכנים לעֵ־שות וזאת. אבל היא בחרה בדרך אחרת: לשכור את שירותיה של חברה בשם "כתבנית" המספ־קת שירותי תוכן, כדי שתכתוב עבורה את העֵ־רך. וכך, ב־14 בדצמבר 2021 בשעה 13:00 עלה לוויקיפדיה הערך "דנה עזריאלי".

היא ירשה מאביה חברת נדל"ן ענקית. לפני שמונה שנים, אחרי שמת, מוני־תה ליו"ר החברה הישראלית שלו. החברה הזו מחזיקה בכמה מהנכסים הידועים ביותר כאן ושווי השוק שלה הוא כ־35 מיליארד שקל. אין פלא ששמה הוא מהמוכרים ביותר בישראל. היא ועסקיה מתוארים בהרח־בה במדורי הכלכלה והשיווק, הפעילות הפיל־נתרופית שלה מוסיפה עוד ממדים לדמות הציבורית שלה, והקשר שלה עם מכוון ויצמן ועם אוניברסיטת תל אביב מרחיב עוד יותר את הפרופיל שלה. ובכל זאת, כך היא כנראה

למכירה

בוויקיפדיה העברית, בשונה מהאנגלית, אפשר לכתוב ערך חדש והוא יתפרסם מיד. זה לא אומר שלכותבים המקוריים שמורה המילה האחרונה. כל אדם יכול לבצע כל עריכה בכל ערך שהוא - בתנאי שהיא עומדת בכללים של ויקיפדיה, שאחד החשובים שבהם הוא הפניה למקורות חיצוניים אמינים.

תהליך העריכה יכול בהחלט ליצור מצב שבו הגרסה הנוכחית של הערך שונה מהותית מזו המקורית, שהועלתה על ידי הכותבים בתשלום, ולפעמים העריכות הן התפתחותיות - כוללות תוספות קלות ועדכונים. כך למשל, מבנה הערך "דנה עזריאלי" נשמר מאז שהוא עלה לאוויר ועד הגרסה הנוכחית, שנכתבה באפריל (מבוא, ביוגרפיה, קריירה, פילנתרופיה, חיים אישיים וספרים), אך פסקה שלמה בפרק הקריירה שנכללה בו במקור נמחקה לחלוטין. בפסקה שהוסרה היה מידע על הווי נוק בשווי השוק של הקבוצה, ופורטו פרויקטים רבים שביצעה קבוצת עזריאלי תחת הנהגתה של דנה עזריאלי. אלה עובדות שגובו כנדרש במקורות חיצוניים טובים, אבל הרוח שנשבה מהניסוח לא צלחה את תהליכי העריכה הפנימיים של ויקיפדיה. היו עוד חלקים מהטקסט המקורי שנמחקו.

זה יכול להגיע רחוק יותר: כל עורך שפיעיל יותר מ-30 יום באופן רציף (למעלה מ-100 עריכות), הוא בעל "זכות הצבעה", ושותף להחלטות כמו למשל הסרת ערך שהוקם בוויקיפדיה מפני שאינו ראוי, ואין דבר שהכותבים המקוריים יכולים לעשות

הערכים הראשונים שנכתבו בתשלום הופיעו לפני כשמונה שנים. קהילת ויקיפדיה ראתה בכך פגיעה בערך של שמירה על אובייקטיביות: מי שמקבלים כסף עבור הכתיבה, חששו, עלולים לנפח הישגים ולצמצם כישלונות ועובדות מזיקות

שמוכא על ידי הרבה מהמזיעים שירותי כתיבה בתשלום, הוא שוו דרך לגרום לכך שערבים ראויים - כאלה שהיו צריכים להיכתב ממילא, אכן ייכתבו. לולא השירותים שלנו, הם אומרים, לא היו נכללים בוויקיפדיה ערבים הנוגעים לאנשים, מקומות, יצירות ופרקי היסטוריה חשובים ורלוונטיים.

חוכמת הממון

הרעיון של כתיבת ערכים תמורת תשלום לא נולד בישראל. המסלול שהפרקטיקה הזו עשתה פה ובמקומות אחרים דומה וכיום זה חלק אינטגרלי מהאקוסיסטם העדין מאוד שנקרא ויקיפדיה.

כתיבה בתשלום עדיין יוצרת חיכוכים. בדרך כלל הם נפתרים בתוך המסגרת הוויקיפדית ותוך שימוש בכלים ומנגנונים פנימיים.

עזריאלי אינה האדם היחיד כמוכר ששמו מוכר ושהקים לעצמו ערך בוויקיפדיה תמורת תשלום, או שכר מישוהו כדי שיערוך ערך קיים. כך עשו גם ראש לשכת עורכי הדין אבי חימי (עוד לפני שמונה לתפקיד), דיקן בית הספר לכלכלה באוניברסיטת רייכמן פרופ' צבי אקשטיין, ראש העיר ירושלים משה ליאון, משפחת רקנאטי, מנכ"ל ניס (ואולי הפוליטיקאי בעתיד) ברק עילם ועוד.

קשה לקבוע בדיוק היכן הכל התחיל, אבל הערכים הראשונים שנכתבו עבור ויקיפדיה בתשלום הופיעו ככל הנראה לפני כשמונה שנים, ב-2014. זה לא עבר חלק. הקושי הגדול ביותר היה בתוך קהילת ויקיפדיה. הקהילה הזו - נאמנה, מסורה וקנאית - ראתה בכך פגיעה בערך שהוא אולי הקדוש ביותר באנציקלופדיה הפתוחה: שמירה על אובייקטיביות על ידי הימנעות מניגודי אינטרסים. מי שמקבלים כסף עבור הכתיבה, חששו, יתפתו מאוד לספק את רצונם של הקוחות ועלולים לנפח הישגים ולצמצם או להעלים כישלונות ופרטים עובדתיים מוזיקים. זה פשוט לא אנושי לעמוד בפיתוי הזה ולכן הפתרון הוא להימנע ממנו לחלוטין - לאסור על כתיבה בתשלום.

אבל יש צדדים נוספים. העיקרי שבהם, זה

כותב הצללים הפורה ביותר

עובד כהן צילום: מגד גולן

רוב הכותבים בתשלום בוויקיפדיה מקפידים להתנהל בתוך מתכונת עבודה ששומרת על הכללים והרוח של ויקיפדיה, ועם זאת מאפשרת להם לגבות תשלום, עם כל הבעייתיות שכרוכה בזה. הם מתאימים את עצמם לכללים גם כי הם יודעים שזה מה שיאפשר להם להמשיך ולספק את השירותים האלה. סטייה יכולה להביא לעריכות מתקנות,

למחיקות, להוספת מידע לא מחמיא ולמחיקה מוחלטת של ערכים. אבל יש בכל זאת מי שמותחמים את הגבול. אחד מהם הוא כנראה השחקן הגדול והמוכר ביותר בתחום, עובד כהן. כהן הוא חיית ויקיפדיה. רואה חשבון בהכשרתו ובעיסוקו העיקרי עד לפני כמה שנים, כהן היה פעיל בוויקיפדיה כמתנדב שנים רבות. הוא הגיע למעמד בכיר מאוד ואף היה פעיל ובכיר בארגון ויקימדיה. מספר העריכות שביצע בכל קריירת הוויקיפדיה שלו הוא 380 אלף - שני רק לדוד שי, "מר ויקיפדיה" הישראלי, עם 445 אלף עריכות. לפני שלוש שנים חצה כהן את הגבולות והחל לכתוב ולערוך ערכים עבור תשלום. ההספק שלו עצום - יותר מ-200 ערכים או עריכות בתשלום - והוא הכותב בתשלום הפורה ביותר. אבל הוא בדק גבולות ואף חצה אותם מספר רב של פעמים. אחרי הערות שקיבל, שכנראה לא השיגו את מטרתיהן, הוטלה עליו סנקציה

שנראה היה שתוציא אותו מהמשחק: נאסר עליו להעלות ערכים חדשים - אלא אם כן דוד שי מאשר אותם. אין אף כותב אחר בתשלום עם חובה שכזו. נראה גם שאין מי שמתקרב אליו בפרקטיקה או בסנקציה.

אבל הסנקציה הזו, שכהן לא רואה בה הבעת אי אמון, התבררה ככרכה בתחפושת. שי, שהזמן שהקדיש למיזם הזה - בהתנדבות - בהחלט צריך לזכות אותו בפרס על מפעל חיים, לא מסתפק בהחלט לטה אם לאשר את העלאת הערכים שכהן כותב או לא; הוא משקיע מזמנו האישי ומעיר לכהן הערות כיצד עליו לשפר את הכתיבה ולפעמים אף משפר אותה בעצמו. שי עושה זאת ללא תשלום כמוכן.

כך נוצר מצב שבו, אם קונים כתבה מכהן, סביר שהתוצאה תקבל גם את תשומת לבו וגם את הגושפנקא של שי. כהן, בתגובה, דוחה את הטענה שהוא נהנה מהמוניטין של שי: "ההסדר הזה נכפה עלי. לא אני ביקשתי אותו". שי מסר בתגובה כי מדי יום הוא עורך ערכים רבים בוויקיפדיה, לרבות כאלה שנכתבו בתשלום, "שהרי בסופו של דבר הם חלק ממרחב הערכים", הסביר. "הקורא נהנה מזה, ואם גם הכותב בתשלום נהנה מכך, זה לא מפריע לי. לפעמים העריכה שלי כוללת מחיקת פרטים פרסומיים שהלקוח ביקש לכלול. לא בטוח שהכותב בתשלום נהנה מכך", נאמר בתגובתו.

נתן ליפסון

page

37

כללי המשחק

בשמונה השנים שחלפו מאז שהערכים הראשונים בתשלום נכתבו, הכותבים והקהילה התכנסו יחד למתכונת של עבודה שנראה שמקובלת על כולם. מרכיב מרכזי מאוד במתכונת הזו הוא תקנון העריכה בתשלום.

התקנון כולל כמה כללים. כמה מהם נוגעים לגילויי ושקיפות. אחד מהם מחייב את העורכים בתשלום להציג בראש דף המשתמש שלהם תיבה צבעונית סטנדרטית שבה כתוב "משתמש זה מקבל תשלום על חלק מעריכותיו בוויקיפדיה או על כולן". עליו לציין במדויק אילו ערכים כתב וקיבל עליהם תשלום. גילוי דומה חייב להיות גם בעמוד השיחה של הערך עצמו. העורכים בתשלום גם חייבים לגלות מי שכר את שירותיהם. לעומת זאת, אין חובה לגילוי כלשהו בעמוד הערך עצמו.

התקנון גם מגביל את היכולות של הכותבים בתשלום לשווק ולפרסם את עצמם: "עורך לא יבצע שיווק יזום עם בקשה לתשלום עבור כתיבה", כלומר, ויקיפידיה אוסרת על הכותבים לפנות ללקוחות פוטנציאליים בהצעה לכתוב עבורם ערך בוויקיפדיה תמורת תשלום.

חלק מהכותבים בתשלום היו בעברם כותבים מתנדבים בכירים, וככאלה, היתה להם זכות הצבעה בנושאים מהותיים כגון החלטה אם ערכים ראויים או לא - ואם לא, למחוק אותם. עורכים כאלה עברו לעריכה בתשלום מנושלים מהזכות הזו.

הגרסה הראשונה של התקנון הזו עתיקה בערך כמו הפרקטיקה של עריכה בתשלום. ויקיפדיה, כתנועה עולמית שצמחה מהשטח, קיבלה - או אולי נאלצה לקבל - את הפרקטיקה של כתיבת ערכים בתשלום. גם לולא היתה קבלה כזו יש לשער שעדיין היו נכתבים או נערכים ערכים תמורת תשלום, אלא שלא היה לזה גילוי והיה נגרם נזק לאמון הפנימי שהיה גדול יותר מהנזק להימנעות מניגודי אינטרסים ולרוח ההתנדבות.

נתן ליפסון

הטבק לחימום האמריקאית (Juul); ועדי גרסיאל, שגם הוא עוסק במגוון רחב של ייצור תכנים טקסטואליים (פרופ' ניר טסלר עבור הטכניון, פרופ' דן עמירם, פרופ' אשרף בריק, מנכ"ל מובילאיי וזו אבירם). ביחד, כהן, כתבנית, קחטן וגרסיאל מחזיקים לפחות מחצית מהשוק. ■

nathan.lipson@themarket.com

מימין למעלה נוגד כיוון השעון: דנה עזריאלי, ברק עילם, צבי אקשטיין, משה ליאון ואבי חיימי. ערכים בתשלום צילומים: ערן לם, עופר וקנין, אייל טואג, מוטי מילרוד, אמיל טלמן

יש גם כותבים שמציעים אחריות "לכל החיים" על הערך שכתבו, אבל גם זו מוגבלת. אם פורצת מלחמת עריכות על ערך מסוים, כתוצאה ממאבק על דימוי, קרדיט או אפילו עובדות - השירות לא כולל את הטיפול הזה. אבל אלה מקרים נדירים יחסית.

המספר המדויק של ספקי כתיבה בתשלום אינו ידוע, אבל אם סופרים את כל הכותבים בתשלום שמציינים לתקנון וממקמים תיבת גילוי נאות מגיעים לכ-120. סדר הגודל של המחיר שאותו מצטטים רוב השחקנים הוא "כמה אלפי שקלים" לערך, בעיקר סביב 5,000 שקל. הדבר תלוי בעומק התחקיר והעבודה, אבל זה המחיר הממוצע. יש גם מי שמוכנים להסתפק ב-2,000-3,000 שקל, אבל בהינתן הסביבה של עליית מחירי - החלון הזה צפוי להיסגר. אלה סכומים נכבדים שיכולים להניב לכותבים בתשלום הכנסה נאה. עם זאת, מעטים מתפרנסים רק מכתיבת ערכים בתשלום. רוב השחקנים מייצרים תכנים באופן כללי - וכתיבת ערכי ויקיפדיה היא אחד מסוגי התכנים שהם יודעים לכתוב.

השחקן הגדול ביותר - ועבורו זה העיסוק היחיד, הוא עובד כהן. כהן מצוי היטב ברזי השיווק - אלה שמותרים לו על פי התקנון של ויקיפדיה - ומספר הלקוחות שלו והערכים שהוא כתב או ערך, יותר מ-200 בכארבע שנים, מעיד על כך. אבל הוא נמצא על הכוונת של הקהילה (ראו מסגרת).

השחקנים הגדולים האחרים הם חברת "כתבנית" (שם כתבו את הערכים על יו"ר רשות גי"ע ובנק דיסקונט לשעבר אריה מינטקביץ', ברק עילם, דנה עזריאלי); ינון קחטן, שגם עורך ספרים (וכיין מקדונלדס עמרי פדן, חברת וריי דיס של גיל אגמון, קבוצת אלבר, יצרנית

כנגד זה. וזה קרה רבות, לרוב במקרים של כתיבת ערכים על אנשים שלו היו להם ערכים, הם היו כנראה המקומות היחידים או בין היחידים שבהם הם היו מוזכרים ברשת. גם הכותבים בחברות המספקות שירותים של כתיבת ערכים, מודעים לבעייתיות של כתיבה בתשלום. "אנחנו כמו עורכי דין", אומר אחד מהם. "אנחנו מדברים עם הלקוחות, אומרים להם למה הם יכולים לצפות, מסבירים שאין לנו שליטה על התהליך ושכסוף הכל יוחלט בידי המשפט של ויקיפדיה". האנלוגיה לעורכי דין מעניינת, אבל מר-

אפשר לראות את העורכים בתשלום גם כמעין לוביסטים. מי ששוכרים את שירותיהם לא רואים את הערך בתוספת המידע לאנושות כמטרה, אלא בעיקר את השירות לדימוי שלהם בעיני עצמם ובעיני סביבתם.

ככת את הבעייתיות והקונפליקט. אפשר לראות את העורכים בתשלום גם כמעין לוביסטים. מי ששוכרים את שירותיהם לא רואים את הערך בתוספת המידע לאנושות כמטרה, אלא בעיקר את השירות לדימוי שלהם בעיני עצמם ובעיני סביבתם. קשה יהיה למצוא עניינים, פושעים ושאר טיפוסים שליליים שי שלמו כדי שיכתבו עליהם ערך בוויקיפדיה שיתאר אותם בצורה הוגנת ומאוזנת.

וכמו עורכי דין ולוביסטים, השירות של הכותבים בתשלום אינו זול. השירות שחלק מהם מציעים כולל רק את ההקמה של הערך, או לכל היותר פרק זמן קצר מסוים לאחר הקמתו כדי לראות שהוא יציב ושאינו בעיות עריכה קשות שדורשות טיפול מהיר ומקצועי.

page

39